

man is eigenlijk
sonnen moment
ringen zijn veel
naar de werke
en breede, groe
in voorafgegaan
p den grondslag
geheel opgetrok
vervormd, breed
lijnen gebouwd
zon, doezelt wig
oe een kind van
r wordt en dat
are is de hoofd

dat deze lijve
Integendeel, er
den in, waar de
werkelijk licht
ik niet een al
levend mensche
zen, zooged als
te structuur van
met ik zeggen
dat maakt, dat
ondersoortige ge
eus..." of "He

is er inderdaad
d is er nu in
en het geheele

g kan men voor
roman zooged
a de Wit onze
e is over Indië
e liefde tot en
het land is van
vingen zijn van
ening van men
van een onv
ren, die Augusta

og een tweede
boek de samen
er in haar vorige
gelegd. Het licht
i en met zooveel
uitgesloten is
Schrifstater. Haar
heimwee, straks
opgevoerd, haar
brachten studie
stenaarschap, als
ruid — vloopt
parallel met dat
haand.

heel hoog, ge

verschil, dat een
thans niet nader
ijf toch met dit

ramatische Jezus
g wijzen op het
oneelspeeler Karl
i, in vier deelen:
I. De Heiland,
nawoord op het
edachte gedreven,
mergauer Passie
ig dient dit werk
vrijwel aan het
Voor zoover mij
vonden, waar het
heeft hij nooit
van, waarvan hij

n wij dan voorts
ndelen kan Hen
door den schijn
rin hij zijn positie
i zich aanhangen
nen tijd: de hoop
s schoonheid ont
tant en kerk in
s).

Björnsterne
kracht", waarin
er van den pri
"alles of niets",
stendom, iemand
het oor Christus
lotte meer doen,
altijd nog geloof
ment zijn ziek
zij slaapt, alleen
at wat hij wild

erhart Haupt
ving blijven, her
sotiers gegeven,
anneles Himmel
nandacht vragen
uitdrukt, "zoete
de bruidegom
waardering spe

lijk al het werk van deze Schrifstater literair van
waarde is. En wat aangaat de vraag der waar
deering, die we altijd naast die der literaire be
teekenis moeten stellen, ook hier geldt, geloof ik,
wat van geheel Augusta de Wit's oeuvre gezegd
worden kan: 'tis van het weinige in de moderne
romanliteratuur, dat we zonder bezwaar ter lezing
kunnen aanbevelen.

C. T.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Individuele Opvoeding.

III.

Er is tusschen de menschen onderling meer gelijk
dan eigen. Alle menschen zijn naar hetzelfde beeld
van God geschapen en dus in den grond dezelfde.
Hun leven verloopt in hoofdzaak op gelijke manier. Ze
worden geboren, groeien, werken, lichamelijk en geeste
lijk, en sterven. De taak die ze te volbrengen hebben,
verschilt slechts in bijzaken. Er is voor allen een
algemeen levensdoel, de verheerlijking van God hun
Schepper, den Onderhouder des levens. Er zijn voor
allen algemeene levenswetten. Ieder hunner heeft zich
te richten naar de bepaalde redelijk-zedelijke levens
normen van God gegeven. Hij stelt eenheid in Zijn
schepping, eenheid in het menschedom, eenheid van
plan, van doel.

Maar in die eenheid zet God ieder mensch op zijn
eigen plaats, den een met tien talenten, den ander
met vijf of met twee, ja soms met één talent, al naar
wieer dragen kan. En tot allen komt de last: Doet han
delling totdat Ik kom.

Zoo komen we na de omschrijving van de taak van
den individu: God lief te hebben met geheel het hart,
geheel de ziel, geheel het verstand, met alle macht en
den naaste gelijk zich zelf — tot de wijze waarop
hij tot die taak wordt voorbereid.

Om tot het volbrengen van dien individueelen last te
kunnen, daartoe moet onder meer de opvoeding dienen.
De groote vraag is daarbij altijd weer, hoe ze dit het
best doet.

Ze heeft daarbij tweeërlei, dat altijd samengaat, toch
schoep te onderscheiden. De vorming van den mensch
Gods omvat een dubbele taak. Ze moet helpen ontwik
kelen de innerlijke gaven door God in het kind gelegd,
maar ook aan het kind bekend maken de groote werken
Gods buiten het kind, in het rijk van schepping en
heerschappij, van natuur en genade, in de geschiedenis
van het menschedom en in de werking van het geweten
van ieder mensch groepsbaar.

Deze opvoeding, die van buiten af op den mensch
inwerkt om van binnen uit den groei te bevorderen,
is de taak van het gezin.

De school mag helpen, het huisgezin is de be
langrijkste factor. Onder de leiding van Vader en Moeder,
te midden van zijn broers en zusters heeft de in

staal van dit werk, zijn wij het van harte eens met
het oordeel van Dr. K. F. Proost, die men zeker
niet van bevooroordeeld zijn zal kunnen betichten, als
hij, in zijn inleiding „Gerhart Hauptmann, zijn Leven
en Werken", bij de bespreking van dit drama, zegt:
„Wij hebben hier allermint te doen met symbolische
voorstellingen, waarin Gods wereldbestuur wordt ge
rechtvaardigd. Van Christelijke mystiek is dus geen
sprake" ¹).

Tenslotte wilden wij ook nog verwijzen naar August
Strindberg, wel genoemd „de stem der vertwijfel
ing", een vertwijfeling, waarboven deze moeizaam en
fellevende mensch nooit uitgekomen is, waar hij de
geloofsbeetbaarheid niet heeft gevonden, maar ook Strind
berg heeft in dat alles gekend zijn worsteling met
den Christus, al is, zeker bij hem, een bepaald ontwik
kelde Jezus-beeld niet aanwijsbaar. In één zijner stuk
ken, het bekende „Een Droomspel" (1901), treedt ook
de Christus op, bij het vergaan van een schip, op
de noodkreet der bemanning, aanschrijdend over de
golgen. De volstrekt pessimistische levensbeschouwing
van Strindberg vindt hierin m.n. hare uitdrukking:
„Ick streven naar geluk en waarheid is hopeloos, er
blijft tenslotte als het hoogste, alleen maar over: het
godelijk erbarren met deze droeve wereld" ²).

Tenslotte zal een breede plaats ingeruimd moeten
worden voor de moderne poëzie, waarin Jezus' naam
ons van alle kanten tegenklinkt. Zoo ergens bij dit
onderwerp, dan kan er bij dit onderdeel maar een
strep gedaan worden.

Wat Frankrijk aangaat: al is er ook een opleving
te constateeren in Protestantischen kring, in het algemeen
kan toch gezegd, dat de religieuze kunst (naar K.
Schiller opmerkt ³), „zich het meeste leent als bewijs
materiaal voor het „groeien" van de „katholieke ge
dachte". Dezelfde sterk romaniserende tendenzen zijn
in dezen tijd in Engeland aanwijsbaar (denk b.v. aan
G. K. Chesterton).

Wat Duitschland betreft: m.n. in de 19e eeuw is
daar een nieuw kerkelijk Christus-lied gezongen door
mannen als Albert Knapp, Philipp Spitta, Julius Sturm
en Karl Gerok (ook onder ons wel bekend). Een indruk
van den rijkdom van deze poëzie geeft Friedrich Nippold
in zijn „Das deutsche Christlied des neunzehnten
Jahrhunderts" ⁴).

Van de oorlogs-poëzie in de landen, waar de krijg
gewoed heeft, ben ik slecht op de hoogte. Ik noem
alleen van Otto Herpel: „Die Frömmigkeit der deutschen
Kriegslyrik" waarin het begrip „vroomheid" wel heel

dividuele wijze van opvoeding in het intiemst denk
bare sociale milieu plaats. Ze is feitelijk door niets
te vervangen. In een gesticht mag de voeding beter
zijn, de kleding netter, de verzorging geregelder, de
oorlog leerde dat de kinderen er minder tiereen dan
in het gezin. Het hospitalisme, het kwijnen der kin
deren bij gestichtsverpleging, bij uiterlijk zooveel betere
omstandigheden dan in den schoot van de familie,
is een der droeve herinneringen uit den jongsten
oorlog. Zal de betere groei in het gezin niet liggen
aan de koesterende liefde, waarmee het kind omringd
is, zoodat individuele opvoeding er feitelijk de hoofd
zaak is en dan wel zoo, dat alle ruimte gelaten wordt
aan de vrije handelingen van het kind zelf? Deze toch
nemen in het gezinsleven vrij wat breeder plaats in
dan de onderwijzing en de vermaning, dan het luisteren
naar wat vader en moeder zeggen.

Hier ontloopt zich ook de kiem van het afhanke
lijkheidsgevoel — een der sociaal-individuele aandrin
ten — van het ontzag voor het gezin, van de gehoor
zaamheid, die voor de individuele opvoeding tot de
religieuze-sociale bestemming van het kind van onschat
bare beteekenis zijn. Daarom moeten we welbewust altijd
voor front maken tegen het moderne streven, dat de
gezinnen ontwricht, en steeds er aan werkt, ze te
inactiveren. Wie het wel meent met het kind moet
werken aan de verheffing van het gezinsleven, en aan
de verzuiming, niet aan de inkrimping van Zijn taak.

Met de beteekenis van het huisgezin en met wat
het doet, moet de school rekenen. Ze moet er van uit
gaan. Ze beschouwe zich steeds als noodzakelijke en
verdiensteelike aanvulling en behoude haar bescheiden
plaats n.l. die van onderwijs-richting. Ze geve alleen
wat aan de huiselijke opvoeding onthrekt. Met voeding
en kleding heeft ze zich niet in te laten. De lichame
lijke verzorging moet ze tot een minimum beperken,
geen uitbreiding naar inkrimping zij de lens. Zij behoort
in hoofdzaak te werken aan de helderheid en verrijking
van het verstand, en daarnaast secundair of occasioneel
aan de verrijking van het gevoel, aan de versterking van
den wil door het aanleeren der vaardigheden van lezen,
schrijven, rekenen, zingen, teekenen, enz.

Bij de verrijking van het verstand moet de school
wortelen in het maatschappelijk leven van haar tijd
en van haar omgeving. Ook om aldas de vrucht van
het werken en groeien der voorgeslachten — een so
ciale vrucht levens — aan den individu te bieden.
In het belang van maatschappij en eenling beide moet
de school de cultuurwaarden van kennen en kunnen
overdragen, en daartoe is een element van „drill" enz.
op zijn tijd gewenscht. Om den schat van kennis te
bewaren is er geen ander vermogen dan het gelu
gen, dat put uit wat in schrift en steen en ijzer
uit het verleden tot ons kwam en daarin deponeren
wat overgeleverd moet worden.

De getuigenissen der eeuwen uit haar monumenten
te doen verstaan is mede de arbeid van het onderwijs.
Huis en school samen richt zich zoo in, dat de ver
worven schat een schat des harten zij.

ruim wordt opgeval, maar, waarin toch ook de Chris
tus-figuur een plaats krijgt: Christus, zelf de Lijder
voor anderen, naar wien daarom in veel gedichten
als 'n groot voorbeeld verwezen wordt; Christus, die ook
menigmaal wordt voorgesteld als dwalend over de slag
velden, 't zij de gewonden troostend en de zielen der
gevallenen tot zich nemend, 't zij weemend en kermend,
omdat zijn lijden vergeefs schijnt geweest te zijn.
Christus tenslotte door andere dichters ook als hun
godelijk Redder en Troost aangebeden in de eeuwe
van den tijd" ⁵).

Voor wat den laatsten tijd aangaat kan voorts ver
wezen naar de bloemlezing van den dichter Karl Rött
ger: „Die moderne Jesus-Dichtung", voorzien van een
breede, goed-oriënteerende inleiding ⁶).

Wat de merkwaardige gestalte van Rainer Maria
Rilke betreft: het oordeel van K. Schiller over dezen
„fijne lyricus", n.l. dat „zijn religieuze ontroering meer
erotisch dan waarachtig godsdienstig blijkt te wezen" ⁷),
vindt een indirecte bevestiging in wat de zoo juist
aangehaalde dichter Röttger zegt in de inleiding tot zijn
bloemlezing: „bij Rilke is de Jesus-Dichtung zeldzaam",
waarbij het ook opmerking verdient, dat Rilke zelf zijn
medewerking aan Röttger's boek geweigerd heeft (zeer
juist gezien, naar het ons voorkomt), zoodat Röttger,
om toch iets van Rilke te kunnen laten hooren, er zijn
toelichting toe nemen moest, een van diens gedichten
in zijn inleiding te verwerken: hij citeert dan het Geth
seman-gedicht: „Der Ollaumgarten".

Dan, bij de keus, die hier, in 't algemeen, zal moeten
gedaan, mogen wij niet vergeten, dat er heel wat over
Jezus gedicht is, wat in klare tegenwoordigheid staat met
het beeld van den Christus der Schriften, zooals ook
m.n. daar geschiedt, waar erotische trekken worden in
gedragen in het beeld, dat men zich van Jezus vormt,
waarbij voor ons land en onzen tijd verwozen kan
naar Dr. H. W. Ph. E. van den Bergh van Eysinga.
Nader kunt ge van deze dingen kennis nemen door lezing
van Schiller's rijk-gedocumenteerd artikel „Eros of
Christus" ⁸).

Als voorbeeld van één, die van Jezus heel iets
anders maakt, dan het Evangelie Hem ons toont, noem
ik u onzen dichter P. C. Boutens, voor wien Jezus
een louter passieve, bijna zei ik, passie-looze duider
is (zie b.v. het slot van zijn „Christus in verhoor").
Het kan geen zin hebben veel van dergelijke poëzie
te citeeren. Uiteraard laten wij hier rusten de regel
recht Christus-scheldende poëzie, als van Johan
Andreas Der Mouw (Adwaita), in zijn

Aldus verrijkt moet er door den mensch op de natuur
worden ingewerkt om de cultuur omhoog te voeren.
Er moeten nieuwe wegen worden gebaad om nieuwe
velden te beploegen en in cultuur te brengen.

Doch dit is niet de taak van het kind of van de
school.

Om verschillende redenen kunnen we daarom van de
lagere school geen arbeidsschool maken, zoo als de
moderne paedagogen Dewey, Kerschensteiner o.s. wil
len. Hun princip, dat de voornaamste aandringen in
zoo goed als alle menschen het sociale instinct naast
den drang tot bezigheid zijn en dat daarop opvoeding
en onderwijs zoo goed als geheel dienen te steunen,
kunnen we niet aanvaarden.

De oorspronkelijke harmonie in de werking van den
sensus divinitatis, den zin voor het goddelijke, van de
individuele naast de sociale hieldrang is verstoord.
Tengevolge van de zonde overwoekert het egoïsme de
andere gevoelens. De liefde tot zich zelf wordt haat
tegen God en den naaste. Door opvoeding van den
van nature verdorven mensch worden geen goede ver
houdingen verkregen. En hoovendien is de mensch niet
enkel motorisch, centrifugaal, productief aangelegd. Hij
heeft ook centripetaal, sensorisch, receptief.

He is made for listening too. Het jonge kind is
„vrager" vooral. Dewey mag beweren, dat het kind
den ontwikkelingsgang van het menschedom moet volgen,
hierin dat het met de handen arbeidend zich omhoog
werkt, ook geestelijk, de Christen gelooft, dat het mensche
dom meer gezegend word door te luisteren naar profet
en priester, dan door zich te beroemen op den bouw
van het Babel zijner handen.

Deze gedachte ontwikkelen we D.V. een volgenden
keer verder.

STRIKWERUA.

PERSCHOUW.

Niebergall over de Schrift, en over de „midden-menschen".

Dr. J. Douma, die eerst in Gron. Kb. geschreven heeft
over wat Niebergall opmerkt over het Oude Testament,
vervolgt thans, steeds nog onder het opschrift „Eigen
willige Prediking", in dit blad zijn kritisch overzicht
van Niebergall's „verklaring" van het Nieuwe Tes
tament. Omdat onderstaande schets van de afteekening
der positie, voor vele onzer lezers zeer duidelijk zal
zijn, neem ik ze hier over:

Welbewust neemt hij tegenover de leer der inspi
ratie, der goddelijke ingeving van de Schrift positie.
Volgens het geloof in de inspiratie, zoo zegt hij
niet onjuist, draagt de Schrift een absoluut ka
rakter. God spreekt er in tot de menscheid, eens
voor goed. Spreekt daarin voor alle tijden Zijn ge
dachten en Zijn wil uit over wereld en leven, tijd en
eeuwigheid. Daartegenover legt hij den nadruk op de
relativiteit der Schrift. Zij is in den loop der
tijden ontstaan, en staat volgens hem als literair pro

„Brahman" ¹), waarvan Seerp Anema spreekt als van
een „testimonium uit de heil" ²).

Het lijkt mij ook niet gewenscht veel te laten hooren
van de wel-waardig kranke uitingen van hyper-verdwaas
den, de allermodernisten, zooals b.v. Roel Houwink,
die in zijn bundeltje: „Christus' ommekeer in het
Westen", een buitengewoon-profaan Jezus-beeld teeken
de (Hij laat daar o.m. Jezus met de vrouwen naar
den dansvloer gaan, sigaretten rooken, etc.). Ik meen
met dit ééne voorbeeld, ter kenschetsing van dat soort
werk, gevoelig te kunnen volstaan.

¹ Zie daarvoor de pag. 161/7 in Schilder's „Bij Dichters
en Schriftgeleerden", uit het artikel „De Boeddhistische Christus".

² 2 dln. Gebr. Zomer en Keuning's Uitgeverij, Wag
ningen. (Inleiding gedateerd '28).

³ 1926, Uitgever Jos. Vermaat, Langesteunstraat, Kortrijk
(Opgedragen aan Wier Moens).

⁴ Oudeburg, Karel Smis, 1925.

⁵ Leipzig, Druck und Verlag von Philipp Reclam jun.
(de nr. 4791/4), 1906.

⁶ Zie: Henrik Ibsen, Sämtliche Werke, Volksausgabe, Drit
ter Band, S. Fischer, Verlag, Berlin, 1917, pg. 141—148. Ver
gelijk over dit werk: „Ibsen's Drama's", door R. C. Boer,
Haarlem 1925, II. D. Tjeenk Willink en Zoon, pg. 138/68. Wat
het „Derde Rijk" aangaat, zie nader de studie „Om het Der
de Rijk" door J. B. Moerkerk Meindert Boogaard Jan., Rot
terdam, 1906.

⁷ Een spel in twee deelen, uit het Noorsch, door Marg.
Meyboom, met een inleiding van L. S. en een portret van den
Schröyer, Tweede herziene druk, Uitg. Wereldbibliotheek, Am
sterdam.

⁸ Schilder's art. „Wij wilden Jezus wel zien", pg. 284.
Het werk van Dr. Proost (Uitg. van J. Ploegmans, Zeist, 1924)
pg. 84.

⁹ Zie: Dr. K. F. Proost: August Strindberg, Zijn Leven en
Werken (Uitg. J. Ploegmans, Zeist, 1922), pg. 179/90.

¹⁰ A.w. pg. 289/9.

¹¹ Leipzig, Verlag von Ernst Wandersmann, 1903.

¹² Zoo Dirk M. J. P. Ch. Breebaart in zijn bespreking van
dit werk in „Elcheit", 72ste Jaargang, Mei 1918, pg. 274/80
(dit citaat pg. 279).

¹³ Mit sechs Kunstbeilagen, Leopold Klotz Verlag, Gotha,
1927.

¹⁴ A.w. pg. 287, vergelijk ook zijn artikel „Eros of Christus",
in Christelijk Letterkundige Studien, Deel II (Uitg. Mij. „Hol
land", A'dam 1936) pg. 157.

¹⁵ A.w. pg. 130—218.

¹⁶ Deel I, Amsterdam, W. Versluys, 1919. Zie b.v. pg.
75, 170.

¹⁷ Zie zijne „Moderne Kunst en Ontaarding", Uitgave van
J. H. Kok te Kampen, 1925, pg. 161/2.

duet midden in den stroom van de historische en literaire ontwikkeling van het Oostersch-Griekse geestesleven. Zij is een menschelek product.

Uit het absoluut karakter der Schrift vloeit voor den rechtzinnige voort, dat de Schrift in zich zelf, objectief beschouwd, daargelaten of zij geloof vindt, Gods Woord is. God spreekt immers in de Schrift, daarop rust het geloof. Daartegenover neemt hij positie in de subjectiviteit. Niet God spreekt tot menschen, maar menschen uit een bepaalden tijd spreken tot hun tijdgenooten van hunnen God. Eerst ons geloof maakt de Schrift voor ons tot Gods Woord.

Eindelijk, wie gelooft in de ingeving der Schrift, aanvaardt ze als één geheel. Voor hem is de Schrift een eenheid, waarin geen werkelijke tegenstrijdigheden voorkomen. De rechtzinnige opvatting is, zegt Niebergall, centripetaal, middelpuntzoekend. Daarentegen huldigt hij de vrijzinnige gedachte, die de eenheid der Schrift loochent, slechts schriften kent en geen Schrift. Centrifugaal, middelpuntvliesend valt in de Schrift alles uiteen. Het Oude Testament gaat in een andere richting dan het Nieuwe, de apostolische geschriften streven weg van het Evangelie, bovenal gaat Paulus een anderen koers dan Jezus. Alle eenheid lost zich op in de veelheid. „Den oudgeleovigen, wier eerbied aan het heilige bybelboek hangt, mag het hart wel bloeden“, zegt hij met prijsenswaardig medegevoel.

Zoo stelt hij de beide uitersten tegenover elkaar. Hij weet wel, dat daartusschen nog eenige groepen gevonden worden, die een middenweg zoeken. Zij hebben met het geloof in de goddelijke ingeving der Schrift gebroken, maar, zoals Niebergall opmerkt, en bijzonder interessant vindt, zij scharen en schippen om nog zooveel mogelijk van de oude opvatting te redden, trouwe pieletvolle menschen als zij zijn. Ze hebben zoo hun geliefde phrases „De Schrift is niet Gods Woord, maar zij bevat Gods Woord“, of: „de Schrift is de oorkonde der goddelijke openbaring“. Maar daarvan houdt hij niet, waarin wij hem wel bijvallen willen. Echter wil hij ook niet met ons in de Schrift een organisme zien. Hij loochent immers de eenheid der Schrift, in plaats van met een organisme, dat door één levenswet beheerscht wordt en groeit, vergelijkt hij de Schrift liever met de aarde, die opgebouwd is uit onderscheiden lagen, oudere en jongere, die soms ook nog door elkander gescheven zijn.

Uit alles merken we wel, dat Niebergall heelemaal niet onze vertrouwde leidsman kan zijn, en dat wij vaker van hem zullen kunnen leeren, hoe wij de Schrift niet moeten gebruiken dan hoe wij. Wij kunnen begrijpen, dat de vraag rijst: maar wat kan zoo iemand met de Schrift beginnen, als hij ze niet als Gods Woord, dus als de waarheid, aanvaardt? De waarheid echter interesseert hem niet, hij let slechts op de waarde der Schrift, haar praktische bruikbaarheid voor onze dagen, op haar gedachten, die nog het leven verhelderen, haar normen en regels die nog aan het menschenkind stuur kunnen geven. Hij vindt in de Schrift motieven, die een mensch tot daden prikkelen en quistieven, die hem in smart en tegenspoed rust geven. Het waarheidsgehalte der Schrift boezemt hem geen belang in. De praktijk is hem alles.

Wij moeten, zoo zegt hij, vooreerst weten wat wij willen. Dan de toestanden kennen van het menschen hart en van de samenleving. En eindelijk ook weten, door welke middelen wij die toestanden maken kunnen tot wat wij willen, dat ze worden. Wie niet op de onderscheiden toestanden ingaat, of wie slechts idealen voorhoudt en niet den weg wijst om ze te bereiken, is al een zeer onpraktische prediker. De prediker wekke geestdrift voor levensidealen en wijze den weg om ze na te jagen. En de Schrift kan hem daarbij prachtig materiaal verschaffen. Vooral in het Nieuwe Testament zijn krachten en woorden opgetast, als in geen ander boek der wereld. En hoe dieper men komt, des te meer ziet men hoe diep het is.

Zoo bezit de Schrift, wier ingeving hij loochent, toch voor hem bruikbaarheid. Vooral de in de Schrift voorkomende personen met hun denken en zeggen en doen zijn voor hem van groote betekenis. Hij zegt met Luther: Wij willen de heiligen in het hart zien, om hun rijkdom voor ons te ontsluiten. Hij meent zelfs, zoals meerdere met hem meenen, dat hij zoo aan de Schrift allen eerbied bewijst. Men kan kritisch geen steen op den anderen laten en toch diep in het hart vol eerbied tegenover de verzameling geschriften staan, en zeggen: waarlijk, God is aan deze plaats. En men kan elke letter verdedigen en van dezen diepen eerbied niets hebben. Wat wij in ons land ook wel eens gehoord hebben. De macht der zelfmisleiding is groot.

De betekenis van de laatste woorden is ieder wel duidelijk. Inderdaad, wie door menschen als Niebergall de positie ziet afhaken, kan hem dankbaar zijn voor de min of meer ruwe eerlijkheid en voor de wetenschappelijke consequentie, die hij daarbij aandurft. Want hij kan velen duidelijk maken, dat er een grenslijn ligt tusschen vrijzinnig en rechtzinnig, ook tusschen ethisch en gereformeerd.

Over Niebergall en zijn denkbeelden, zijn „quietieven en motieven“ en heel zijn standpunt is ook geschreven in Prof. Hoekstra's Gereformeerde Homiletiek.

De naam Gods, het asiel der traagheid.

In de Pernissche Kerkhede wordt geciteerd uit „De Zondagsbode“. Dit, blijkbaar in dit geval — want er zijn ettelijke „zondagsbode“ in deze landen — hervormde orgaan, schreef, gelijk ik uit Pern. Kb. bemerk:

„Men (d.i. de mannen der Afscheiding) sloeg in eigen wijsheid de hand uit tot kerkherstel en genas de breuke der dochter Sions op het lichtst en verstand niet, dat God er aan te pas moet komen, om Zijn Kerk te verlossen van haar ellende.“

O, neen, ik lach daar niet om. Er zijn in de Herv. Kerk menschen, die ik hoogacht, en die óók meenen, dat zij in het kerkelijk geding niet het recht hebben, iets anders te doen, dan hun daden, woorden en werken zoo schikken en richten, dat de reformatie der Herv. kerk, waarop zij hopen, thans nog niet doorbreken zal. Zij hebben er voor over, een tijdlang bewust te doen, wat hun inzicht omtrent wat Gods eisch wil, of verbiedt, hun als ongeoorloofd doet voorkomen, en hopen, dat het in hun geval geoorloofd is, momenteel en tijdelijk tegen het geweten te handelen. Zulke meening deel ik in geen deele, maar ik kan die menschen verstaan.

Iets anders wordt het evenwel, als men, om die opinie in zijn binnenste te beveiligen, anderen gaat vervolgen met laster. Zoo is het hier. Een uiting, als van deze enkele regels is daarom de moeite waard, omdat er een bepaald blad is — De Gereformeerde Kerk — dat zich bewust tot laak stelt de vaderlandsche broeders te zijn, waarin dergelijke theologische vruchten worden rijpgestookt langs dan ook uiterst kunstmatigen weg.

De Pern. Kb. teekent bij deze woorden van De Zondagsbode aan:

Men leze op de gepastende woorden!

Had de „Zondagsbode“ redacteur nauwkeurig kennis genomen van de levensbeschrijving van de door hem besmaalde en besmaurde Vaders der Scheiding, dan zou hij zich wel even bedacht hebben, alvorens zoo smadelijk en smalend te schrijven.

De Scheiding van 1834 is niet een werk van menscheleke berekening, maar een arbeid, waarvan de kiem ontsproot uit het wedergeboorte hart, waar de vlam ontgleide van het zuivere belijden der Schriftwaarheden. Dit heiligen groeide en gloorde uit tot een belevan van de hervonden waarheid, die weldra het woord der prediking overstraalde en doorgelands als een wonder Gods.

Hervonden waarheid!

Men kan ook tot deze en dergelijke bestrijders van de Afscheiding en van de Dolantie (want deze wordt natuurlijk met gelijksoortige „argumenten“ bestookt) zeggen: indien „God er aan te pas moet komen“, en indien dat dan betekent, dat menschen zich wachten moeten voor een eigen, ingrijpende daad, laat dan ook uwerzijds alle werk los, en zie, wat er van komt. Als De Cock, en als dr. A. Kuyper, uit de kerk moet gezet worden, dan moet daar toch zeker óók „God aan te pas komen“? Doe dan niets, en wacht af.

Maar dan zien we weer, dat de Herv. kerkbesturen God er heelemaal niet aan te pas laten komen, maar — heel terecht — uit eigen bogen zien en doen, wat ze meenen dat noodig is: hen uitwerpen.

Het zijn allemaal kronksredeneringen, uiterst gevaarlijk, omdat ze ten eerste de algemeene nederlandsche vlucht uit het concrete zoeken, en dan voorts nog een zeer gevaarlijk quietisme prediken, dat, wanneer de volgelingen de leiders maar hensch vertrouwen — maar ze doen 't gelukkig niet — tot zeer bedenkelijke excessen leiden zou.

De algemeeneheid van deze redensormethoden rechtvaardigt, dat we er even op wijzen.

De talen op den Olijberg.

„De Macedoniër“, Maart-April-nr., neemt uit „De Opwekker“ een artikel over van Dr. H. A. v. Andel, onzen medewerker van Solo (Java). Dr. Van Andel spreekt daarin over de Jeruzalemsche wereldzendingsconferentie. De redacteur, ds. D. Pol, schrijft in een noot:

„De Macedoniër“ zweeg tot nog toe zoo goed als geheel over de Jeruzalemsche Wereld-Zendings-Conferentie; er waren bij ons bedenkingen en bezwaren, doch tot oordeelen achten wij ons niet bevoegd, omdat toch eigenlijk alleen de ooggetuigen daartoe bekwaam zijn.

Ook na al wat er over dit onderwerp door anderen gesproken en geschreven is, achen wij rustige overdenking van Dr. van Andel's stuk van groote betekenis. De vrijheid hebben wij van den schrijver om zijn artikel geheel over te nemen.

Dr. v. Andel merkt op:

De aanblik der groote vergadering, saamgekomen uit alle oorden der wereld (uit 51 landen), overtuigde ervan, dat het woord, door Christus voor 19 eeuwen gesproken, zijn kracht niet verloren heeft. „Gaaf heen in de geheele wereld.“ En hier kwamen uit de geheele wereld afgevaardigden van groote scharen van Christgelovigen tot Hem terug als om opnieuw Zijn stem te hooren en van Hem te vragen, hoe zij verder Zijn werk hebben te doen. En toch, welk een klein deel van „de geheele wereld“ heeft thans nog de kennis van Christus ontvangen! Negentien eeuwen! Waarlijk onze harten mochten daar wel vervuld worden van ootmoedige beschaamdheid.

Toch heeft nimmer te voren „de geheele wereld“ zoo klaar binnen den gezichtskring der Kerk gelegen als in onzen tijd. De versnelling van het wereldverkeer, de wonderen der techniek in telegraaf en radio en luchtvaart, hebben de wereld verkleind en binnen den gezichtscirkel van velen getrokken. Voor de Kerk bracht dit een dieper besef van haar taak; naarmate de wereld kleiner werd, werd de roeping der Kerk grooter. In vorige eeuwen was niet denkbaar een leuze als die der Studenten-Zendingsbeweging: „de Evangelisatie der wereld gedurende den levenstijd van dit geslacht“. Er mag iets van stouten, Amerikaan-

schien ondernemingsgeest in geklonken hebben, men kan er toch ook een klank des geloofs in hooren. De 20ste eeuw is de eeuw der wereld-zending. Zelfs de groote oorlog, die het „Christelijk Westen“ in zijn grondslagen schokte en die grondslagen blijvend havende, heeft het Christendom niet in zijn grondslagen geschokt. De grondslagen van het Christendom liggen dieper dan het wereldgebeuren, omdat Christus Zelf die grondslag is. En ondanks al de fatale gevolgen van den oorlog voor het maatschappelijk leven der volken, heeft het Zendingswerk zich gehandhaafd en uitgebreid.

Die oorlog heeft de oogen der wereld meer geopend voor de betekenis der niet-Christelijke volken, van de niet-blanke rassen. En het natuurlijk inzicht draagt ook voor de geestelijke vrucht. In Zendingskringen wordt de betekenis der Inlandische Kerken beter erkend. Jeruzalem vertoont daarvan de duidelijke teekenen. In Edinburg was vrijwel alleen de Zendingsmacht aanwezig; zendende Kerken en genootschappen hadden hun vertegenwoordigers gezonden. Maar in Jeruzalem waren in grooten getale saamgebracht de vertegenwoordigers der jongere Kerken. De Kerken op het Zendingveld beginnen mee te tellen en mee te spreken. In het Zendingengeheel wordt voor de Inlandische Kerken een groote en betekenisvolle plaats ingeruimd.

Waaruit heel de wereld vertegenwoordigers samen komen, wordt zwaar gevoeld het verschil van taal. Bij een wereldtaak hoort eigenlijk een wereldtaal. Een wereldzendingsconferentie gevoelt de behoefte aan het talenwonder van den Pinksterdag. En niet alleen het gezamenlijk bemaatslagen stelt den eisch der taal-eenheid. Er is een behoefte, die uit dieperen wortel opkomt, die niet slechts het praktisch-wenscheleke doch het wezenlijk-noodige in het licht stelt. De eenheid der Kerk eischt eenheid van taal; de gemeenschap der heiligen kan slechts en zal eenstemme volle opbloeien in één heilige taal.

Bij een vergadering als op den Olijberg wordt de volle ontplooiing der geestelijke eenheid verhinderd door taalverschil. Het Engelsch lag als een drinkende last op den geest van vele afgevaardigden uit de niet-Engelsch-spreekende volken. Soms begrepen zelfs Engelsen en Amerikanen elkander niet door hun onderlinge taalverschillen. Deze gebrokenheid van het taalbewustzijn doet ons bedenken, dat ook de eenheid der Kerk in deze bedeeeling slechts gebrekkig kan zijn. De Kerk van Rome, die het Koninkrijk van God thans reeds in uiterlijken vorm tracht te verwezenlijken, poogt deze moeilijkheid te overwinnen door haar ééne kerktaal. Maar daarmee moge zij bereiken de eenheid van de Kerk als instituut boven de geloovigen, zij plaatst tegelijkertijd de kerkelijke handelingen eenigermate buiten het bewustzijn harer leden. Wij zullen in dit door de zonde nitengeschoond menschelek leven, welks gebrokenheid zoo duidelijk uitkomt in de veelheid der talen, ootmoedig hebben in te wachten de verschijning van het Koninkrijk Gods, waarbij de eenheid der Kerk mede door eenheid der taal tot stand zal worden gebracht.

Het is altijd zeer gewaagd, en wetenschappelijke voorzichtigheid, meer nog: de eerbied voor de Schrift, verbiedt het, een eschatologisch beeld uit te werken, dat een lievelingsgedachte rücksichtslos uitspint in ijeren consequentie, zonder rem aan te leggen aan zijn eigen Hollands gedachten.

Toch meen ik, dat de onderstelling althans niet te gewaagd is, dat het perspectief van een wereld-eenheid, waartoe zoowel het satanische als het goddelijke werk in de wereld dringen, waarom Beest en Geest beide roepen, ieder met eigen doel, ook, laat ons zeggen, de waarschijnlijkheid, althans de mogelijkheid opent van de komst van één wereldtaal. Radiolessen in verschillende landen in het esperanto zijn ook een tijlsteeken; het gaat hierbij niet om het aantal (vooralnog) van de luisteraars, noch om de momentele taalvormen van dit esperanto-brouwsel — het gaat om de gedachte.

En indien een wereldtaal op het programma staat — de bijbelsche openbaringshistorie sluit deze gedachte volstrekt niet uit, maar, mits goed verstaan, vertelt zij deze m.i. veel eerder — dan zal die eens wereldtaal, gelijk zooveel andere dingen, een reuzenstap zoowel naar de hel als naar den hemel zijn. Verbroeding van de actie der wereld, in haar anti-goddelijk streven, verdieping, samenbinding van de laatste, in getal kleine, maar in geloof verdiepte en gezuiverde gemeente van Christus.

Wie weet, of de een of andere plaats in de wereld niet straks hen samen brengen zal, in één taal sprekende, in één taal hun gemeenschappelijke voornis lezende, of hoorende door de lucht, of waar dan ook door, en in één taal hun stervenskreet uitstortende voor het oor der wereld en voor het hart van God?

De vlieger: „voelen“, maar ook „zien“ en „tasten“.

In „De Stroom“ (vrijzinnig) schrijft J. C. A. F., reeds eerder hier geciteerd, over den naam „Jezus“ of „Christus“.

Ik neem het heele (vervolg)artikel hier over:

Tot zoover over den mensch Jezus en het Christusdot, dat hij droeg. Wat ik voor u neerschreef, is een gezichtspunt; men kan het leven van Jezus aldus beschouwen; voor mij is dit gezichtspunt het meest bevreemdend, maar ik kan nooit bewijzen, dat het geheel juist is en ik zal het werkelijk aan anderen niet opdringen.

Nu laten wij dus den historischen Jezus los en bezinnen ons op de betekenis van het woord: Christus. Dit woord heeft (buiten de eigenlijke kerkleer om; daarom bekommeren wij ons in dit artikel niet!) een

geschiedenis. Koninkrijk. Die g. gelie, waar dat het ge. meesterwer. In het J. de Godswor. Hier zijn d. men gewoc. synops, d. uitgezet et. Hier is he. niet meer. rijk van de. van den. Christus k. komen z. dat is he. Christus. Hier zegt J. ikheid zij. hij zijn lee. heilige Gee. lijken dooc. Joh. XIV. Alle me. sluiten bij. aan bij he. de Waarhe. list Johan. Meermal. het beeld. de lezers. Daar wa. een kleine. vlieger wa. de jongen. wilde den. je vlieger. de jongen. vast omkle. ken“. Zoo. geestelijke. kondigt, n. heid verhu. mensch v. die boven. alle stoffe. de logos, kant, die. het in V.

Gij. U.

maar de. van God. King van. geestelijk. het natun. van aant. die alle c. rust, naar. een myst. den in I. in de or. landen et. In onze. een gedie. ruischen.

Voor o. Jan Luyk. te rust. logisch c. maar in. dezen di. beter, wa. tus). Mer. spraakge. len word. zelf heeft. het bete. het onde. zullen st. de idee. vloeten. bijbelvoc. mensch.

Eerlijkhe. dat de s. zoodat het. hier gegev.

Maar, lo. deze gedis. beschouwen. anderen o.

toevoeging.

a. dat.

vrijzinnige.

sels gedes.

b. dat.

originaal.

c. dat i.

wordt, nu.

d. dat.

te wende.

hames o.

hames, d.

n hebben, hun
oefen in hooren,
d zending. Zelfs
ijk Westen" in
slagen blijvend
in zijn grond-
et Christendom
omdat Christus
d de fatale ge-
chappelijk leven
ch gehandhaafd

d meer groepen
ke volken, van
k inzicht draagt
Zendingsskringen
Kerken beter
de duidelijkste
en de Zending-
genootschappen
nden. Maar in
angebracht de
en. De Kerken
tellen nu meer
wordt voor de
enisvolle plaats

ondigers samen-
schil van taal-
en wereldtaal,
n de behoefte
ordag. En niet
delt den eisch
ie uit dieperen
ktisch-wensche-
het licht stelt,
van taal, de
s en zal eens
taal.

Hijberg wordt
enheid verlu-
g als een druk-
vaardigsten uit
Soms begrepen
der niet door
brokenheid van
i, dat ook de
schis gebrekkig
Koninkrijk van
tracht te ver-
te overwinnen
nede moge zij
institut boven
de kerkelijke
wustzijn harer
uitgescheiden
zoo duidelijk
nodig hebben
het Koninkrijk
ede door een-
gebracht.

appelijke voor-
e Schrift, ver-
e werken, dat
int in ijerem
aan zijn eigen

thans niet te
en wereld-
als het godde-
om Beest en
ook, laat ons
mogelijkheid
Idtaal. Ra-
esperanto zijn
om het aan-
en de momen-
tuweel — het

gramma staat
luit deze ge-
oel verstaan,
zal die eens
en reuzenstap
n. Verbroeding
delijk streven,
n getal kleine,
gemeente van

in de wereld
een taal spre-
ke vannis le-
van dan ook
t uitstortende
art van God?

tar ook „zien“
A. F., reeds
us“ of „Chris-
over:

et Christuslof,
e een gezichts-
beschouwen;
bevrindigend,
eel juist is en
opdringen.
is los en bezin-
ord: Christus-
kerkleer om;
kel niet!) een

geschiedenis, zooals ook de woorden: God en Idee, Koninkrijk Gods en Socialisme, een geschiedenis heb-
ben. Die geschiedenis begint al in het Johannes-evan-
gelie, waarvan b.v. ook de ethisch-orthodoxen zeggen,
dat het geconstrueerd is of gedicht, want het is een
meesterwerk van compositie en gedachte.

In het Johannes-evangelie is Christus het neergedaal-
de Godswoord, de mensch-geworden logos (Joh. I:1).
Hier zijn de waarden der drie eerste evangelien, die
men gewoonlijk de synoptische noemt (omdat zij een
synopsis, d.i. een overzicht geven van Jezus' leven),
omgezet en logisch gemaakt, d.w.z. vergeestelikt.
Hier is het Koninkrijk Gods niet meer profetisch en
niet meer apocalyptisch, doch zuiver geestelijk, het
rijk van den geest, die doórbreekt in deze ongeestelijke,
van den geest verstokene, geestelijk-doodse wereld;
Christus kennen is tot geestelijke wedergeboorte ge-
komen zijn, het eeuwige leven bereikt hebben, want
„dat is het eeuwige leven, dat zij U kennen en Jezus
Christus, dien Gij gezonden hebt“ (Joh. XVII:3).
Hier zegt Jezus niet meer, dat hij terugkeert in de heer-
lijkheid zijns Vaders met de heilige engelen, maar dat
hij zijn leerlingen geen wezen laten zal, omdat hij als
heilige Geest tot hen terug zal keeren na zijn lichame-
lijke dood; zoo zal hij hen in alle waarheid leiden.
(Joh. XIV.)

Alle meer mystieke Christusopvattingen, die aan-
schillen bij de religie der moderne menschen, sluiten
aan bij het Johannes-evangelie. Christus is: de Geest,
de Waarheid, de Weg, het Leven, waarmee de evan-
gelist Johannes bedoelt: het geestelijke Leven.

Meermalen is door mij in een godsdienstige toespraak
het beeld van den vlieger gebruikt, dat sommigen van
de lezers van dit artikel zich zullen herinneren.

Daar was in een klein stadje met nauwe straatjes
een kleine jongen, die een vlieger had opgelaten. Deze
vlieger was zoo hoog gestegen, boven alle huizen, dat
de jongen hem niet meer zien kon. Een voorbijganger
schiep den kleinen jongen plagen en vroeg: „Waar is
je vlieger? Is hij er nog wel? Ik zie hem niet“, maar
de jongen zeide triumpheert, terwijl hij zijn touw
vast omlengde: „Hij is er wel; want ik voel hem trek-
ken“. Zoo kan men den geestelijke God, d.i. den
geestelijke Christus, dien het Johannes-evangelie ver-
kondigt, niet zien, want Hij is boven alle creatuurlijk-
heid verheven, maar de mystiek-religieuze aangelegde
mensch voelt Hem trekken. Deze trekkende macht,
die boven alle stoffelijke verhoudingen uitsteekt, die
alle stoffelijke verhoudingen loont, is God; of beter:
de logos, Christus (Joh. I:1), want er in aan God een
kant, die niet naar de menschen gericht is, waarvan
het in Vondel's „Lucifer“ heet:

Gij zijt alleen dan die Gij zijt
U zelf bekend en niemand nader,

maar de logos, de Christus, is de openbaringskracht
van God („l'expression de Dieu“, d.i. de „uitdruk-
king van God“ — naar 't woord van Liosen); Hij is de
geestelijke liefde (charité, caritas), die doórbreekt in
het natuurlijke spel van liefde (amour, amor) en haat,
van aantrekking en afstoot; Hij is de diepe rust;
die alle onrust van deze wereld doorademt, de diepe
rust, naar wie alles trekt en die alles trekt. Het is
een mystische Godsopvatting, die men ook kan vin-
den in Dante's „Divina Commedia“, zilverder nog
in de mystische geschriften en gedichten van alle
landen en alle tijden.

In onzen nieuwen bundel (Lied 261) bevindt zich
een gedicht van Jan Luyken, dat aldus begint: „Al-
ruschen alle wonden...“ Het derde couplet luidt:

Als Jezus zich in 'therte
te rust heeft gezet,
Laat eens een onweer komen,
dat deze rust belet,
al 't kwaad versmelt in vreezen
voor zijn wezen.

Voor ons besef zou het beter geweest zijn, indien
Jan Luyken gezegd had: „Als Christus zich in 'therte
te rust heeft gezet“. Dat wil zeggen: modern-theo-
logisch of modern-philosophisch zou dit beter zijn,
maar in de zeventiende-eeuwse mystische ziel van
dezen dichter past het woord: Jezus (en 'tis ook
beter, wat den klank betreft, dan het scherpe Chris-
tus). Men kan ook thans niet verwachten, dat in het
spraakgebruik de beide woorden onderscheiden zul-
len worden; de schrijver van het Johannes-evangelie
zelf heeft het onderscheid nog niet gemaakt. Toch is
het beter, wanneer door ons, moderne menschen,
het onderscheid wordt gemaakt en aangevoeld, al
zullen steeds (denk ik) de persoonsnaam Jezus en
de idee, het beginsel, Christus in elkander over-
vloeien en al mogen wij daar bij denken aan dat
bijbelwoord: „Wat God vereenigt heeft, dat zal de
mensch niet scheiden“.

Eerlijkheid vordert, dat ik verzoek, erop te letten,
dat de schrijver na dit artikel nog meer geven wil;
zoodat het mogelijk is, dat latere uitspraken hetgeen
hier gegeven is, nog nader toelichten, beperken, etc.

Maar, losgemaakt van het verband, waarin de auteur
dese gedachten zet, en alleen lettend op het feit, dat
beschouwingen, als hier worden voorgedragen, door
anderen ook zelfstandig gegeven worden, zonder eenige
toevoeging of beperking, merk ik op:

a. dat het beeld van den „vlieger“ blijkbaar door
vrijzinnige met orthodoxe, zelfs „zwaar“-orthodoxe, kan-
sels gedeeld wordt;

b. dat daarom ook de vrijzinnige kansel nog niet
vrijgemaakt is van de zwakheden der menschelijke
oratorie in het algemeen;

c. dat in dit bepaalde geval de zwakte een gevaar
wordt, nu het beeld wordt opgenomen in een betoog;

d. dat immers dit betoog, door het beeld zoo aan
te wonden, vergeet dat naast den proloog van Jo-
hannes er ook een aanvang is van den brief van Jo-
hannes, die ervan spreekt, dat hij — om in het beeld

te blijven, kortheidshalve — den vlieger niet alleen
„gevoeld“ heeft, als een voorts onzichtbare trekkende
macht, maar dat hij heeft gezien met de oogen, ge-
tast met de handen, gehoord met de ooren van
het Woord des levens; een gedachte, waarop de
proloog van Johannes trouwens zelf uitloopt, aangezien
„logos“ en „sars“, d.w.z. het Woord, en het vleesch,
precies dezelfde verklaringswetten behoeven en dezelfde
aandacht voor zich opeischen. Ja zelfs, zonder die
gelijke erkenning van de betekenis van beide begrippen
is de proloog van Johannes niet te verstaan, en is hij
nietengerukt.

De algemeenheid van dergelijke rudeneering maakt
een enkele opmerking als de hier door mij gegeven
wel geoorloofd.

Over Kohlbrugge.

Dr H. Kaajan schrijft in Utr. Kb.:

Het bijzondere van Dr H. F. Kohlbrugge schuilt
in zijn prediking. Hoewel hij een geleerd man was,
heeft hij de wetenschap der Theologie weinig ver-
der gebracht. Heel de kracht van dezen buitenge-
wonen man Gods school in zijn bediening des Woords.
Iemand zegt dan ook terecht: Kohlbrugge was voor
prediker in de wieg gelegd en zelf schreef hij eens:
„Zonder den kansel zou ik niet meer kunnen leven.
De preekstoel was zijn element. Op den kansel was
hij een imponerende persoonlijkheid, een profeten-
gestalte. Hij was een man, die zich van God geroe-
pen wist tot den dienst des Woords en voor wien het
Woord Gods was als een vuur in zijn beenderen.
Voor hem golden de woorden van Amos: „De leeuw
heeft gebruld, wie zou niet vreezen? De Heere Heere
heeft gesproken, wie zou niet profeteeren?“

Kohlbrugge was dan ook een dienaar Gods, die zijn
vlammend woord moest spreken, die iets te zeggen
had, zoodra hij op den kansel stond.

Willen wij de prediking van Kohlbrugge recht waar-
deeren, dan moeten wij haar geheel bezien in de om-
lijsting van zijn tijd. Kohlbrugge leefde in den tijd van
het oppermachtig liberalisme. Allerlei humanistische
ideën hadden de overhand in de kerk. Men legde zich
op deugdbetrachting toe en farizeïsche zelfverheffing
was daarvan een onmiddellijk gevolg. Het was de tijd
van bralheid en deugdzaamheid. Hiertegenover kwam
Kohlbrugge uit met zijn geduchte prediking van zonde
en genade, van Gods absolute hoogeheid en des men-
schen volstrekte nietigheid. Hoe was Kohlbrugge aan
deze geweldige tegenstelling van zonde en genade
gekomen? God zelf had ze hem geleerd. Hij was bij
Christus zelf ter school geweest. Bij eigen diepe
zielservaring had hij deze volstrekte tegenstelling tus-
schen zonde en genade leeren kennen. Zijn procken
komen uit deze ervaring op. Meer dan iemand van
zijn tijd had hij het woord van Paulus verstaan,
dat God den goddelooze rechtvaardigt. Als ik het zoo
eens mag uitdrukken: Hij was een echt Paulinisch
Christen.

Volgens sommigen is aan dit alles te danken het
subjectieve element in de prediking van dezen Gods-
gezant. Iemand heeft dan ook deze stelling geponeerd:
Kohlbrugge's Theologie wordt grotendeels beheerscht
door zijn subjectieve zielservaring.

Dr Locher komt tegen deze bewering op. Hij schrijft:
„Omdat men er langs den weg der ervaring toe ge-
komen is, daarom is deze ervaring nog niet de grond-
slag. Paulus en de Hervormers zijn niet door bespie-
gelingen van de wet der werken afgekomen, ook
niet door een bloot verstandelijk bestudeeren der
Schrift, maar langs den weg der ervaring. In den
nood hunner ziel hebben zij rust gevonden in het
Evangelie der genade. Maar niet hun gevoel, neen,
dat Woord was de grondslag van hun getuigenis.
Bij Kohlbrugge was het niet anders. Kohlbrugge gaat
uit van het Woord, zooals het objectief gegeven
zijnde, in de praktijk toegepast wordt; vooreerst van
Gods Wet. De sleutel tot het verstand der Schrift
is volgens Kohlbrugge erkenning van Gods wet. Daar-
door kwam hij in de vreeselijke benauwdheden,
waarvan hij vooral getuigt in den brief aan zijn
vriend Drost. En hoe is hij daarna tot kennis van
het Evangelie gekomen? Door ervaring, maar die
ervaring stond in het nauwst verband met Gods
Woord. Of ging het buiten Gods Woord om, dat hij
het inzicht kreeg in Romeinen 7, vers 14? Hij had
gemeend, dat die plaats zonder komma moest gelezen
worden: Ik ben vleeschelijk onder de zonde verkocht
(dus: voor zoover ik vleesch ben). In Elberfeld door
Krummacher gevraagd om te preeken, had hij God
om een tekst, sloeg het Grieksch op en las: Ik ben
vleeschelijk, verkocht onder de zonde. Ik weet niet,
zoo schrijft hij, dat mij in mijn leven iets meer
aangegepen heeft als die komma te zien. Ik viel
neder voor den Heere, loofde Zijn Naam, prees
Zijne erbarming en schreef met een voor mijzelf
onbegrijpelijke snelheid de preek op.“

Volgens Dr Locher is het bij Kohlbrugge geen sub-
jectivisme. Nogmaals zegt Locher: Niet langs den weg
van bespiegeling, maar door zijns ervaring is Kohl-
brugge evenals alle ware Godgeleerden tot de kennis
der Waarheid gekomen. Hij heeft ze echter gevonden
in de Schrift, en zich door haar laten beheerschen,
uit haar geput als uit een levend Woord.

Zoo vraagt Dr Locher: „Waar is de plaats van Kohl-
brugge? In het avondmaal is hij Gereformeerd. In de
verkiezing is hij Gereformeerd. Overigens is zijn plaats
niet bij de latere scholastieke theologen met hun
onderscheidingen en restricties, maar bij de mannen
van het begin der Hervorming, toen men in den nood
zijner ziel, zijne volslagen zonde, ellende en nietig-
heid leerde kennen. Die lijn, die bij Luther en bij de
Gereformeerden getrokken wordt, loopt door in Kohl-
brugge. En omdat juist bij Luther de strijd om ge-
rechtvaardigd te zijn zoo sterk was, hebben zij ook
zoo veel overeenkomst.“

Ook Dr Haitjema, de groote apologet van Barth,
neemt het voor Kohlbrugge op. Hij schrijft: „Van
Willem Bilderdyk, den heftigen aanvalver op den geest
der verlichting, omdat deze mensch vergodde en God-

ontroming beteekende, trek ik de lijn door naar Kohl-
brugge. In meer dan een opzicht geldt inderdaad,
dat de profetenmantel van den grijzen Bilderdyk straks
op den varigen Kohlbrugge bleek gevallen te zijn.
Hun beider levens-haristocht was: Den nietigen, zon-
digen mensch in relatie te stellen met den Heiligen,
Levenden God. Die oordeelt en behoudt, ja door Zijn
gericht lienen met Zichzelf verzoent. Beiden willen:
God werkelijk God laten blijven.“

Zelfs meent Dr Haitjema, dat er overeenkomst is
tusschen Karl Barth en Kohlbrugge. Barth is vol-
gens hem tot op zekere hoogte een synthese te
achten van Bilderdyk en Kohlbrugge.

Dr Haitjema is dan ook van oordeel, dat Kohlbrugge
precies als Barth niet de bedoeling had om in het be-
paalde accent van zijn optreden het heele Evangelie
te leggen, maar wel: de kern van het Evangelie, de
vergeving der zonden, die in het geloof des zon-
dars deel wordt.

In weerwil van de krachtige verdediging van Kohl-
brugge's standpunt door mannen als Locher en Haitje-
ma, zal men echter niet kunnen ontkomen aan den
indruk, dat Kohlbrugge bij de ontvouting der Waar-
heid zich dikwerf heeft beroepen op zijn persoon-
lijke ervaring. Hij spreekt meermalen met het gezag
van een apostel. Dit is zijn kracht, maar ook
wel eens zijn zwakte. Want een apostel was
Kohlbrugge niet.

K. S.

BOEKBESPREKING.

„Woord en Daad“.

Van den achtsten jaargang van dit bekende, nitse-
kend gereedgemaakte tijdschrift voor Inwendige Zending,
ontvingen wij de eerste aflevering ter bespreking. De
inhoud is zeer verscheiden. De heer Noordam schrijft
„Iets over het godsdienstonderwijs aan de jeugd in
het opvoedingsgesticht Valkenheide“; de opmerking treft,
dat „onze jongen in wezen vrij neutraal staan tegen-
over den godsdienst“, en: „toch valt de praktijk aanmer-
kelijk mede, en wij mochten ervaren, dat er in het alge-
meen onder de jongens warme belangstelling is te
wekken voor godsdienstige dingen“; trouwens, heel het
artikel is interessant, en ter kennisgeving van ieder,
die onder jeugd arbeid, ten eerste waar. De heer
Bandel geeft een artikel over „Het levenswerk van
Wichern“; zijn grootmoeder stamde uit een calvinis-
tisch geslacht, en, zoo merkt volgens Bandel, zijn jongste
biograaf op: „In der Energie des onbeugsamen Tat-
willens hat doch vielleicht ein Stück vom besten Erbtal
reformierter Art bei Wichern nachgewirkt“. De Gouver-
neur schrijft over „Uit de praktijk“, en ds Eykman
over „Een nieuw Reveil“, in welken titel het woord
Reveil ons niet juist toeschijnt. Ds Snelhage maakt
„Reclame“ voor den diakonessenarbeid. En dan wordt
de aflevering gesloten met literatuur-aankondiging en
het breed verslag van de algemeene jaarvergadering.
Deelen wij nog mede, dat dit tijdschrift per jaargang
kost f. 5.75, en uitgegeven wordt door den Zending-
boekhandel te Den Haag.

J. D. W.

„De Macedoniër“.

De eerste drie afleveringen van dezen jaargang wach-
ten op bespreking. Het nummer van Januari opent met
een boekbespreking door ds D. K. Wielenga; hij heeft
het over de beide boeken „Van strijd en overwinning
op Aloor“ en „Uit de duisternis tot het licht“, beide
van den hulpprediker van Dalen. Deze boeken zijn zeer
gunstig gerecenseerd, en een hoofd der school hoorde
ik met enthousiasme erover spreken. Maar het oordeel
van dezen deskundige is kortweg vernietigend: „Ik vind
dit een gevaarlijk boek“; „De Christelijk Gereformeerde
kerk heeft als zendingsterrein overgenomen Mamasa op
Celebes, en zal daar nu verder arbeiden. Maar ik ben
benieuwd hoe hij handelt met de duizenden Christenen,
door de Indische kerk daar gedoopt. Ik ben bang, dat hij
als Christelijk Gereformeerde zal moeten beginnen alle
„Christenen“ onder censuur te zetten, en na een paar
jaar af te snijden“; „Ik moet deze boeken een droevig
mislukking noemen, zoowel uit een zendingsoogpunt,
als uit een ethnologisch oogpunt. En toch ben ik
bang, dat deze boeken veel gelezen zullen worden,
omdat ze zoo romantisch zijn. Daar men over het
algemeen o zoo weinig weet van het werkelijke In-
dische leven, en men den schrijver dus niet kan con-
troleeren, zal men alles als zoete koek opeten en
zeggen: mooi en interessant.“

Wij kunnen geen opgave doen van alle artikelen;
wij noemen nog slechts uit het nummer van Februari
„Gereformeerd kerkelijk leven in Ned-Indië“ door ds
Merkelijn, en „Iets over zending, onderwijs en natio-
nalisme“ door dr Bakker. Wij blijven ons eentig zen-
dingstijdschrift zeer hartelijk aanbevelen. Elke kerkerand
en elke vereniging van jongelingen en jongedochters
behoort op minstens één exemplaar geabonneerd te
zijn. Ook de overzichten van ds Pol zijn zeer leerzaam.

J. D. W.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

Tweentalige:

Brussel (België): J. Krüger te Elburg en J. Maaskant te
Echten (Fr.).
Sleen: J. Koppe, cand. te Groningen en J. M. Kruis, cand.
te Zeist.

Wageningen: D. J. B. Althart te Kollum en Th. Delleman te
Griens (Dut.) en Nieuwerkerk.

Beroepen te:

Loosdrecht: D. Feenstra te Borge.
Makkum: H. Kakes, cand. te Zaandam.
Voorschoten: J. C. Houtzagers te Renswijk bij Goir.
Westbroek (U.) en Opperdoes: J. M. Kruis, cand. te Zeist.